

MELEBILA

18 km.

7. A Graphik-mappa címlapja, 1922

61. ▶ BERNÁTH AURÉL (1895-1982)

Graphik-mappa, 1920-1922

1. Zuhanás és kiáltás, 1922

Sablonnyomat, tus, szén, aranyfesték, papír,
33,5 x 28 cm
Jelezve: BA
Életmű-katalógus szám: 1922/5.

2. Falvak, 1920–1922

Sablonnyomat, tus, szén, aranyfesték, papír,
28 x 38 cm
Jelezve: BA
Életmű-katalógus szám: 1920/1.

3. Katedrálisok és házak, 1920–1922

Sablonnyomat, tus, szén, aranyfesték, papír,
28 x 38 cm
Jelezve: BA
Életmű-katalógus szám: 1920/2.

4. Grófok és kastélyok, 1920–1922

Sablonnyomat, tus, szén, aranyfesték, papír,
28 x 38 cm
Jelezve: BA
Életmű-katalógus szám: 1920/3.

5. Parasztok, 1920–1922

Sablonnyomat, tus, szén, aranyfesték, papír,
28 x 38 cm
Jelezve: BA
Életmű-katalógus szám: 1920/4.

6. Keresztút, 1920–1922

Sablonnyomat, tus, szén, aranyfesték, papír,
29 x 33,5 cm
Jelezve: BA
Életmű-katalógus szám: 1920/5.

7. Graphik Aurél Bernáth

(A Graphik-mappa címlapja), 1922
Sablonnyomat, tus, szén, aranyfesték, papír,
20 x 17,5 cm
Jelzés nélkül
Életmű-katalógus szám: 1922/6.

Kezdő ár: 16 000 000 Ft / 52 459 EUR
Becsérték: 25 000 000 – 30 000 000 Ft
Estimated value: 81 967 – 98 361 EUR

KIÁLLÍTVA ÉS REPRODUKÁLVA:

- ▶ Treasures Revealed. The Art of Hungary 1890–1956. Selected work from the collection of Jill A. Wiltse and H. Kirk Brown III. and the Honorable Nancy G. Brinker, former U. S. Ambassador to Hungary. An Exhibition to Commemorate the 50th Anniversary of the 1956 Hungarian Revolution. Emmanuel Gallery on the Auraria Campus in Denver, 2006. október katalógus: szám nélkül
- ▶ Hungarian Masterworks – Selected work from the collection of Jill A. Wiltse and H. Kirk Brown III. From Impressionism to Modernism at The Project Space of Charlotte Jackson Fine Art Inc., SantaFe, New Mexico, 2008. katalógus: szám nélkül

REPRODUKÁLVA:

- ▶ A Falvak című lap. In: Central European Avant-Gardes: Exchange and Transformation, 1910–1930. Szerk. Timothy O. Benson, (kiállítva: Los Angeles County Museum of Art, 2002), Cambridge, Mass. MIT, 2002, 171.
- ▶ A Falvak című lap. In: Avantgarden in Mitteleuropa 1910–1930. Szerk. Dorothee Brill, Hubertus Gassner, Elisabeth Kreische, Stefan Voerkel, (kiállítva: Haus der Kunst, München; Martin-Gropius-Bau, Berlin, 2002–2003), E. A. Seemann, Leipzig, 2002. 77.
- ▶ A Falvak és a Keresztút című lapok. In: Standing in the Tempest. Painters of the Hungarian Avant-Garde 1908–1930. Szerk. Steven A. Mansbach, (kiállítva: Museum of Art, California, Santa Barbara; Nelson Atkins Museum, Missouri, Kansas City; Krannert Art Museum, Illinois, Champaign, 1991–1992), katalógus: Cambridge (Mass.), London, MIT, 1991. 132-133.
- ▶ A Falvak és a Keresztút című lapok. In: Az expresszionizmus enciklopédiája. Szerk. Lionel Richard, Corvina Kiadó, Budapest, 1987. 300-301.
- ▶ A Graphik-mappa összes lapja és a borító. In: Wechselwirkungen. Ungarische Avantgarde in der Weimarer Republik. Szerk. Hubertus Gassner, (kiállítva: Kassel, Neue Galerie; Bochum, Museum, 1986–1987), katalógus: Marburg, Jonas, 1986. 42, 92-93.
- ▶ A Graphik-mappa összes lapja és a borító. In: Modern magyar festészet 1919–1964. Szerk. Kieselbach Tamás, Budapest, 2004. 52-57, 68.
- ▶ A Graphik-mappa összes lapja és a borító. In.: Berlin-Budapest, 1919-1933 – Képzőművészeti kapcsolatok Berlin és Budapest között, Virág Judit Galéria, Budapest, 2016. 64. oldal

„UNGARLAND ZUGEEIGNET” - „MAGYARFÖLDNEK AJÁNLVA”

„A Café Eilesben ütöttem fel műtermemet, mivel szobámat nem lehetett fűteni. A Graphik című albumom kiadására készültem. Arra, hogy nyomdai úton jelentsem meg gondolni sem lehetett. Tehát az 50 példányra tervezett album mindegyik lapját, összesen 300-at, hónapokon át, ott a Café Eilesben csináltam. Az egyes lapok tömény fekete részeit egyszerű sablon kivágással még csak tudtam sokszorosítani, de az átmenetek, a tónusok, az arany szín felrakása kézzel történt. Az album [...] politikai tartalmú volt. Hazánk elmaradott állapotáról akartam képet adni. S hogy a haza szándékaimat biztosan meg is értse, neki ajánlottam. Nem rendült meg tőle. [...] Tavasz lett mire elkészültem vele. Szétküldtem szerte az országba. Röviddel azután – Budapesten először – a Nyugatban, Hevesy Iván tollából igen méltányló kritika jelent meg róla. Ez a cikk avatott magyar festővé.” – vallott Bernáth a mappa elkészültének körülményeiről és akkori művészi szándékairól, Utak Pannóniából című önéletrajzi kötetében.

A BÉCSI KASSÁK-KÖR VONZÁSÁBAN

Az 1920-as évek első felében Bécs és Berlin volt az emigráns magyar avantgard két fő támaszpontja. Bernáth 1921 októberében érkezett Bécsbe, hóna alatt két vastos tekerccsel, melyekben expresszionista művei között ott lapult a későbbi Graphik-mappa már elkészült öt kompozíciója is. Bernáth 1918 és 1926 közötti művészete szorosan kapcsolódott a nemzetközi expresszionizmushoz. A magyarok közül Schadl János, Bortnyik Sándor és Moholy-Nagy László mellett Kassák Lajos bécsi körének aktivista művészete is erőteljes hatást gyakorolt látás- és gondolkodásmódjára. Kassák egy interjúban úgy nyilatkozott az általa Bécsben szerkesztett MA folyóiratról, hogy „a modernség ezen a lapon keresztül szívárgott be Magyarországra”. Kultúrmissziót teljesített tehát, éppúgy mint Bernáth, aki 1922-ben született Graphik-mappáját nyomtatásban deklarálva is Magyarországnak ajánlotta. Művészetük további kapcsolatát mutatják a Graphik-mappa és Déry Tibor Ló, búza, ember című verseskötetének Bernáth által 1922-ben alkotott címlapjai, melyek a kassáki értelemben vett képarchitektúra egyéni változatának tekinthetők.

A MŰVÉSZETTÖRTÉNÉS SZERENCSEJE

A Graphik-mappa most felbukkant 15. számú példánya, kiemelt jelentőséggel bír a lapok eredeti sorrendjének és címének rekonstrukciójához. A mappában található képjegyzék és a lapok eddigi egyeztetésének ellentmondó ceruzás bejegyzések segítségével sikerült tisztázni azt a véltlen tévedést, mely szerint az eddig Zuhanás és kiáltás valamint Keresztút című lapok elnevezései az idők során felcserélődtek. Mivel Bernáth a lapokat külön sem számmal, sem pedig a címükkel nem jelezte, így kerülhetett sor az egyébként logikailag teljesen indokolt hibára. A mappa e példánya így művészettörténetileg is különleges fontosságú, mivel fennmaradása nélkül talán sosem tisztázódott volna ez az évtizedek óta számos hazai, valamint külföldi kiadványban gyűrűző tévedés.

FEKETE-FEHÉR-ARANY

Bernáth e három szín legkevésbé sem hagyományos együttesének felhasználásával alkotta meg grafikai mappáját 1922-ben. A vakítóan fehér papíron a fénytelen tustfekete és a szikrázóan fényes arany együttes alkalmazása delikát szín- és fényhatásokat, addig nem ismert különleges harmóniakat hívott elő. Nem csoda, hogy az ekkor még ismeretlen művész mappájáról – mely később az 1920-as évek magyar avantgardjának kiemelt jelentőségű alkotásaként híresült el – Hevesy Iván olyan elragadtatott sorokat írt a Nyugat hasábjain. A sokszorosítás egyedi technikájának köszönhetően a mappa összes fellelhető példányának valamennyi lapja egyedi műnek tekinthető.

Rum Attila

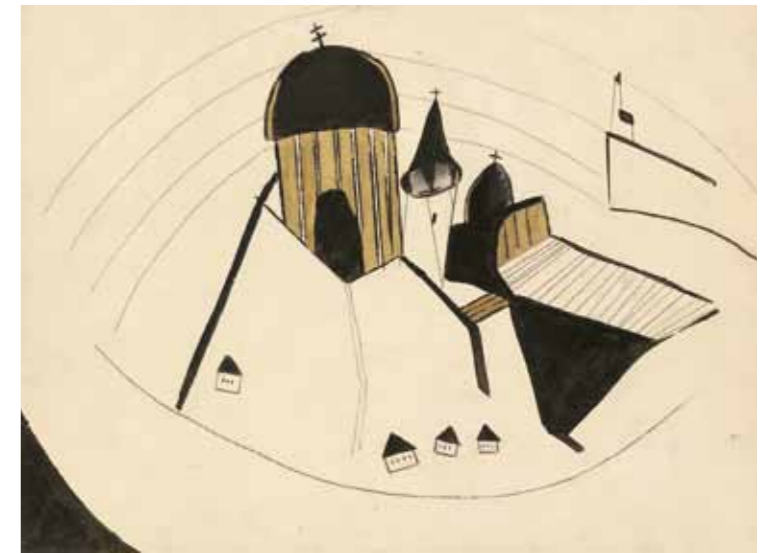

1. Zuhanás és kiáltás, 1922

2. Falvak, 1920-1922

4. Grófok és kastélyok, 1920-1922

3. Katedrálisok és házak, 1920-1922

5. Parasztok, 1920-1922

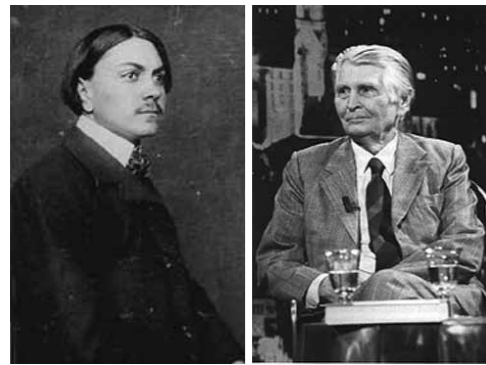

6. Keresztút, 1920-1922

7. A Graphik-mappa címlapja, 1922

1. Mattis Teutsch János | 2. Dr. Erwin Wickert

KINCS AMI VAN (IGAZ TÖRTÉNET)

FŐSZEREPLŐK: egy néhai nagykövet és egy művész
MELLÉKSZEREPLŐK: egy ingatlanügynök, a művész fia és unokája, a néhai nagykövet fia, egy stuttgarti villa és egy stuttgarti aukciósház

ELSŐ FEJEZET

Erwin Wickert halála utána fia, Ulrich Wickert (1942 -) örökölte Mattis Teutsch János műveit. Ulrich Wickert napjaink egyik legismertebb újságírója Németországban, 1968 – 2006 között volt az ARD, a német közszolgálati csatorna munkatársa. Az 1970-es években a német televízió párizsi, majd new york-i tudósítója volt. Miután visszatért Berlinbe, politikai hírműsorokat szerkesztett, az 1990-es évektől pedig hírolvasóként dolgozott. Pályafutása során a világ prominens vezetőivel, politikusával és közéleti szereplőivel került kapcsolatba. A francia – német kapcsolatokért tett szolgálatai miatt a legmagasabb francia állami elismerésben, a Légion d'Honneur-ban részesült. Ulrich Wickert ajándékozta a Mattis Teutsch műveit tartalmazó mappát barátjának - a szintén neves újságíró - Ulrich-Frank Planitznak.

3. Dr. Erwin Wickert a Bonn-i nagykövetségen, 1976
 Fotó: Bundesarchiv

A történet két alapvető szálon indult. A sztori egyik vonala, Mattis Teutsch János 1884-ben történt megszületésével kezdődött, világhírű művésszé válásával folytatódott, majd 1960-ban, a romániai Brassóban bekövetkezett halálával végződött. Róla és művészetéről, kisebb könyvtárnyi irodalom tájékoztatja az érdeklődőt, itt és most csak annyit jegyez meg, hogy képzőművészetünk története, Mattis Teutschot a huszadik századi modern magyar festészet egyik úttörőjeként, a hazai avantgárd nemzetközi híró alkotójaként tartja számon. Életműve alaposan feldolgozott, művészete a hazai és a nemzetközi műkereskedelemben is jelentőségéhez mérten értékelt.

A különös história másik szála, Németország egyik volt romániai nagykövetehez vezet. Erwin Otto Humin Wickert (1915–2008) Wittenbergben született. Tizennyolc évesen, 1933-ban belépett a Sturmabteilung (SA), a

náci párt fegyveres szervezetének kötelékébe. 1934-től filozófiai és germanisztikai tanulmányokat folytatott Berlinben, majd politikatudományt és közgazdaságtant hallgatott az Amerikai Egyesült Államokban. Tanulmányait alkalmi munkákból finanszírozva, New Yorkban utazási irodai alkalmazottként, San Franciscóban pedig pincérként dolgozott. Beutazta a korabeli Japán hatalmi övezetét, így Japánon kívül járt Koreában, Mandzsúriában és Észak-Kínában is. 1936-ban elnyerte a művészettudományok bakkalérátusa címet, majd a következő év tavaszán hazatért Németországba. Itt filozófiai és művészettörténeti tanulmányokat folytatott a heidelbergi egyetemen. 1939-ben diplomamunkáját megvédve, a filozófia doktoraként fejezte be felsőfokú tanulmányait. 1939 szeptemberében kezdett dolgozni a külügy egyik berlini irodájának tudományos munkatársaként. A sztori itt válik igazán érdekessé, ugyanis Wickert 1940

4. Ulrich Wickert és Bill Clinton, 1990-es évek vége
 Fotó: Ulrich Wickert

februárjában belépett az Adolf Hitler által vezetett Nemzetiszocialista Német Munkáspárt (NSDAP) tagjai közé. Még ebben az évben bizalmi feladatot kapott, amikor követségi munkatársként, úgynevezett rundfunkattasé elnevezéssel, a náci párt rádiópropagandájáért felelős személyként, előbb Sanghajban, majd 1941-től Tokióban teljesített szolgálatot. Wickert még 1939-ben megnősült, 1941-ben megszületett első fia, Wolfram Wickert, aki festőművész lett, őt követte egy évvel később második fia Ulrich Wickert, aki pedig újságíróként vált ismertté. (Ulrich a későbbiekben még szerephez jut a cselekmény másik szálán utazó, Mattis Teutsch-képekkel kapcsolatban)

Wickert 1947-ben, családjával együtt hazatért Németországba, ahol a ludwigsburgi internálótáborban kihallgatták majd fogva tartották. A történet itt ismét éles fordulattal folytatódott: Wickert úgynevezett náciatlantási bizo-

6. Ulrich Wickert interjút készít Helmut Kohl német kancellárral, 1998
 Fotó: Ulrich Wickert

5. Ulrich Wickert Jacques Chirac francia elnök és Gerhard Schröder német kancellár társaságában
 Fotó: Ulrich Wickert

nyítványát (Persilschein) 1948. június 12-én állították ki, így lehetővé vált, hogy ekkortól szabadúszó újságíróként dolgozhasson Heidelbergben. A helyi rádió hangjátékokat írt és dokumentum műsorok készítésével foglalkozott. 1955 végén pedig visszatért a diplomácia világába. Előbb mint a NATO német nagykövete dolgozott Párizsban, majd 1960 és 1968 között a bonni külügyi hivatal ügyosztályvezetője volt, ahol a háború utáni egyik legfontosabb nemzetközi megállapodással, a Varsói Szerződéssel kapcsolatos ügyekkel foglalkozott. Ebben az időszakban az NSZK ekkori külügyminisztereként hivatalban lévő Gerhard Schröder számos beszédét is Wickert írta. Legjelentősebb hivatalos diplomáciai teljesítményeként, az 1966. március 25-én aláírt békemegállapodásban (Friedensnote) való részvétele tekinthető, mely rendezte a Német Szövetségi Köztársaság és a szocialista kelet-európai blokk viszonyát,

deklarálta lemondva a nyílt erőszakról. 1968-ban Wickert londoni követként kapott megbízást, majd 1971 és 1976 között a német szövetségi kormány nagyköveteként volt kirendelve Romániába. Ezt követően pedig 1976 és 1980 között pekingi nagykövetként fejezte be politikai pályafutását.

Wickert emellett számos könyv szerzőjeként is ismert. Többek között megírta a Mao-cung utáni Kína történetét, majd 1991-ben Stuttgartban kiadta *Mut und Übermut - Geschichten aus meinem Leben* című önéletrajzát, melynek további hat, javított kiadása jelent meg 2001-ig.

A száraz életrajzi adatok alapján is bátran kijelenthető, hogy Wickert élete kalandfilmekbe illő módon bővelkedett utazásokban, feladatokban és meglepő fordulatokban. A képzőművészettel még heidelbergi tanulmányai során került közelebbi kapcsolatba. 1939-ben

7. Ulrich Wickert az író Günter Grass és Una Grass társaságában, 1979
 Foto: Ulrich Wickert

8. Ulrich Wickert interjút készít Helmut Schmidt kancellárral
Fotó: Ulrich Wickert

9. Ulrich Wickert interjút készít François Mitterrand francia elnökkel, 1988

megvédett diplomamunkája az *Állatábrázolás az új német művészetben* címet viselte. Romániai nagykövetségként ismerkedett meg az ekkor már több mint egy évtizede elhunyt Mattis Teutsch János fiával, Mattis Jánossal (1913–1988), aki Sepsiszentgyörgyön töltött éveit során, nemcsak képzőművészként, de művészetszervezőként is jelentős munkát végezve, újjászervezte a Gyárfás Jenő Képtárat és a Romániai Képzőművészek Kovászna Megyei Fiókját is vezette. Mattis János fia, aki egyben Mattis Teutsch János unokája is, Mattis-Teutsch Waldemar (1950–) szintén képzőmű-

vész pályára lépett, hologramművészként vált ismertté. Az akkor még huszoneves Waldemar megőrizte emlékezetében apja és Wickert találkozását: *„Dr. Erwin Wickert valóban járt nálunk. (Kulturált úriember volt, ezen megjegyzésemet valahol fontosnak tartom, mert sajnos sok mindenféle emberrel volt dolgunk). Vásárolt is képeket nagyapámtól. Haláláig (1988) apám intézte a hagyatékot. Sajnos nagyon rég volt már, én nem emlékszem mit és milyen mennyiségben vásárolt Wickert úr. Az egész látogatása a korszaknak megfelelően titokzatos is volt. Tény, hogy gyűjteményében,*

tulajdonában kellett hogy legyenek Mattis Teutsch-munkák.” – nyilatkozta egy 2016 nyarán kelt levélben Mattis-Teutsch Waldemar.

A történetet alkotó két szál ott és akkor kapcsolódott egymásba, amikor 1971 és 1976 között találkozott az alaposan kalandos életű diplomata és a világhírű képzőművész fia. A továbbiakban arra is fény derül, hogy mely Mattis Teutsch-alkotások jutottak ekkor Wickert birtokába, pontosan mikor került sor a találkozási és mi lett a művek további sorsa.

10. Ulrich Wickert munka közben New Yorkban, 1982
Fotó: Die Welt

11. Ulrich Wickert (bal szélén) barátja, Ulrich Frank-Planitz (középen) 75. születésnapján. Stuttgart, 2011
Fotó: Stuttgarter-Zeitung

A közelmúltban egy német ingatlankereskedő megvásárolt egy komplett stuttgarter villát, annak berendezéseivel, képeivel és használati eszközeivel együtt. A villa bizonyos Ulrich Frank-Planitz (1936–2011), stuttgarter könyvkiadó és újságíró tulajdona volt. A villa megvételét követő leltározás során, annak egy rejtett zugából – egyes vélemények szerint egy szekrényből, de mivel ez nem olyan izgalmas, ezért mások szerint inkább egy radiátor mögött – előkerült egy vaskos mappányi, keretezetlen műalkotás. Mivel az ingatlanos számára a képeken található szignatúrák és egyéb feliratok nem voltak értelmezhetőek, így szakértőt keresve, a legnagyobb stuttgarter aukciósházhoz fordult értékelésért. Mivel az aukciósháztól kirendelt szakember a mappa tartalmát értéktelennek nyilvánította, így a tulajdonos úgy döntött, hogy a rejtélyes mappát, a villa felújítás előtti kiürítésekor, majd a lomokat szállító konténerben helyezi örök nyugalomra. Szerencsére nem így történt, mert akkor a mi történetünk is – mint oly sok hasonló – örökre a feledés homályába veszett volna. Az aukciós szemlélet követő pár nap múlva ugyanis, az ingatlanos telefonhívást kapott az aukciósháztól, amely már egy magas összeget kínált, a korábban teljesen értéktelennek nyilvánított mappáért. Az ingatlanos, aki joggal vált bizalmatlanná a szakmai hozzátértés ilyen egyértelmű hiánya miatt, az azonnali eladás helyett inkább megbízott egy művészettörténészt, hogy derítse ki a művek szerzőjét és határozza meg a valós értéküket. A kutatás megtörtént és az azt kísérő tanulmány elkészült. Kiderült, hogy a mappa Mattis Teutsch János 1914 és 1959 között született, egyedi olaj, pasztell, akvarell és gouache technikájú műveit, valamint linóleummetszeteit tartalmazta. A művészettörténész előzetes értékelése alapján, a művek

együttes értéke sokszorosan haladta meg az aukciósház által felkínált összeget. Az ingatlankereskedő ezután a villa egykori tulajdonosainál érdeklődve, azt a további információt kapta, hogy a mappát Ulrich Frank-Planitz egy barátjától és kollégájától, Ulrich Wickertől kapta ajándékba. Ezek szerint, azok a Mattis Teutsch-művek, melyeket a művész fia, Mattis János adott el egykor Erich Wickertnek Romániában, a diplomata halálát követően valamikor 2008 és 2011 között, ajándékozás útján cseréltek gazdát Stuttgartban, a két fentebb szereplő Ulrich között. Mivel a mappában Mattis Teutsch János művei mellett lapult még két darab, a művész unokájától, Mattis-Teutsch Waldemartól származó, 1974-ben született grafika is, így egészen biztos, hogy a művek Wickert általi megvásárlására, valamikor 1974 és a diplomata romániai megbízatásának lejártá, azaz 1976 között kerülhetett sor. A több szálon futó cselekmény aktuális végállomását a Virág Judit Galéria mostani aukciója jelenti, melyen Mattis Teutsch János csodával határos módon megmaradt alkotásainak egy része kalapács alá kerül. A művek kiállítva sosem voltak, a megvásárlásuk és újbóli felbukkanásuk között eltelt negyven év során, egy mappában lappangva vártak a sorukra. A történet külön pikantériája, hogy az egykori propagandista, olyan műalkotásokat őrzött féltő gonddal élete nagyobb részében, melyeket az általa szolgált Németország kultúrpolitikája, az úgynevezett “elfajzott művészet” kategóriájába sorolva, elrettentő példának, üldözendőnek és megsemmisítésre valóra tartott. A véletlenek különleges összjátékára volt szükség ahhoz, hogy közel két tucatnyi hiteles és fontos Mattis Teutsch-mű megmenekülhetett az enyészettől. Kincs ami van.

Rum Attila

